

PREDAREA ȘI STUDIAREA ISTORIEI NAȚIONALE ÎN QUÉBEC: DE LA PROMOVAREA VALORILOR RELIGIOASE LA DEZVOLTAREA GÂNDIRII CRITICE

Catinca Adriana STAN*

L'ENSEIGNEMENT ET L'APPRENTISSAGE DE L'HISTOIRE NATIONALE AU QUÉBEC: DE LA PROMOTION DES VALEURS CHRÉTIENNES AU DÉVELOPPEMENT DE LA PENSÉE CRITIQUE (Résumé)

Dans cet article nous nous proposons d'esquisser un portrait de la didactique de l'histoire au Québec, en mettant l'accent sur les temps forts qui ont créé, influencé, modifié, conduit à ce qu'on reconnaît aujourd'hui comme étant le spécifique de cette discipline. Nous n'avons ni la prétention, ni l'intention d'être exhaustive; nous voulons plutôt mettre en contexte l'apparition de la didactique de l'histoire, de décrire brièvement les étapes qu'elle a traversées au fil du temps, les questions auxquelles elle a tenté de répondre et les contraintes qu'on lui a imposées, pour arriver à souligner son apport social, notamment grâce aux recherches, souvent de nature empirique, que les didacticiens mènent aujourd'hui. Nous nous penchons également sur le devenir de cette discipline, sur les défis qu'elle rencontre et les perspectives qu'elle offre ce début de XXIe siècle.

Rezumat

În acest articol ne propunem să retrăsim parcursul disciplinei istorie în provincia canadiană Québec, începând cu secolul al XIX-lea, ce marchează cristalizarea identității canadiene franceze. Asistăm astfel la crearea unui panteon de eroi naționali aparținând Noii Franțe, care va fi promovat în manualele școlare până la jumătatea secolului al XX-lea. „Revoluția liniștită” din anii 1960 și reformele școlare succesive au antrenat dezvoltarea didacticii istoriei, ajungându-se

---

* Catinca Adriana Stan, Ph. D., este asistent profesor la Universitatea Laval din Québec, Canada, unde predă didactica istoriei. Ea a coordonat volumul colectiv «L'histoire nationale telle qu'elle est enseignée dans nos écoles. Débats et propositions» [Istoria națională așa cum este predată în școlile noastre. Dezbateri și propuneri] (2015, Presses de l'Université Laval), în care face o analiză a reformelor succesive privind predarea istoriei în Quebec. Principalele domenii de cercetare: analiza comparată a programelor școlare, analiza manualelor școlare, dezvoltarea conștiinței istorice a elevilor, educația pentru cetățenie. Email: catinca-adriana.stan@dgp.ulaval.ca.

astăzi la cercetări de natură empirică și la un învățământ centrat pe elevi care stimulează dezvoltarea gândirii critice.

Mots-clés: histoire du Québec, enseignement de l'histoire, recherches en didactique de l'histoire.

I. Moștenirea didacticii: predarea istoriei de-a lungul timpului

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în contextul cuceririi de noi teritorii și al expansiunii coloniale, educarea creștinilor ia forma unei convertiri, atât religioase cât și politice: noul creștin nu numai că recunoaște supremația lui Dumnezeu, ci și pe cea a regelui. În Noua Franță, fondarea orașului Ville-Marie (Montréal) în anul 1642, în scopul de a-i creștina pe copiii autoctoni¹, precum și numărul considerabil de asociații religioase care și-au deschis școli finanțate parțial de către Franța reflectă această realitate a timpului: un bun creștin era un bun supus al Majestății Sale și invers, un bun supus era un bun creștin². De la Lionel Groulx³ și până la Michel Allard, toți istoricii învățământului sunt de acord că predarea istoriei a fost, la început, adică în epoca Noii Franțe, o educație axată pe istoria sacră și istoria antichității grecești și romane. A fost nevoie de o schimbare dramatică cum a fost Cucerirea Noii Franțe de către britanici (1763) pentru a crea o distanță, care a pus bazele a ceea ce va deveni primul capitol al istoriei Québec-ului, „regimul francez”.

Primele manuale de istorie redactate în sol canadian moștenesc viziunea creștină a timpului, cu toate că din ce în ce mai mulți laici devin profesori⁴. Manualul Perrault, publicat în 1831, care tratează într-un prim volum perioada Noii Franțe, apoi perioada de după Cucerire, conține, potrivit unor istorici ai educației⁵, o viziune a istoriei de tip eroic și mesianic. Mai mult decât atât, prin interpretarea exagerat idilică a Cuceririi, acest manual marchează începutul unei schisme între istorici care durează până în ziua de astăzi și care a culminat cu apariția simultană

---

¹ Termenul „Autohtoni” înlocuiește începând cu anul 1970 termenul „Amerindieni”, perceput ca având o conotație negativă. Pentru desemnarea populației indigene mai este acceptată și formula „primele națiuni și populațiile inuite”, acestea din urmă înlocuind vechiul termen „eschimos”.

² Denys Delâge, *Le pays renversé. Amérindiens et Européens en Amérique du Nord-Est – 1600-1664*, Montréal, Boréal, 1991, p. 12-75.

³ Lionel Groulx (1878-1967) a fost un preot catolic, profesor, istoric, intelectual naționalist și scriitor al anilor 1930. Personalitate controversată, este astăzi acuzat de xenofobie și denigrat de o parte a intelectualilor quebecoși, cu vederi comuniste sau neolibérale. Pentru cei mai mulți însă, Lionel Groulx rămâne unul dintre marii intelectuali din Québec-ul anilor 1930.

⁴ Louis-Philippe Audet, *Histoire de l'enseignement au Québec. Vol. 1: (1608-1840)*. Montréal, Holt, Rinehart et Winston, 1971, p. 27-156.

⁵ Michel Allard, *L'enseignement de l'histoire nationale (1831-1873). Du premier manuel au premier programme*, în Félix Bouvier, Michel Allard, Paul Aubin, Marie-Claude Larouche (coord.), *L'histoire nationale à l'école québécoise, Regards sur deux siècles d'enseignement*, Québec, Septentrion, 2012, p. 23-70.

în anii 1950 a două școli academice de gândire, școala de la Montréal, reprezentată în special de Maurice Séguin⁶, și școala de la Laval, reprezentată de istoricul Marcel Trudel⁷.

Predarea istoriei, „Canadei”, noțiune vagă, desemnând în mod succesiv teritoriul și construcții politice diverse, este investită de la început cu o dublă finalitate: formarea unui bun creștin și a unui bun patriot, cu două variante de supunere și de loialitate față de vechea sau noua metropolă. Într-adevăr, istoria sacră lasă loc treptat „epopeii canadienne”, pentru a împrumuta titlul unui manual catolic, care se adresa elevilor, chiar și în 1950, cu acest sfat: „după cartea de religie, manualul vostru de «Istoria Canadei» trebuie să fie cel mai iubit dintre manuale”⁸.

Această viziune a istoriei, la care se adaugă o modestă instrucție pentru profesorii de istorie, de multe ori relizată în școli normale sau în colegii clasice⁹ și asociată cu metodele tradiționale de predare (citire cu voce tare, dictarea lecției, învățarea pe dinafară etc.), va fi pusă sub semnul întrebării în anii 1960, în special în raportul Parent (1964)¹⁰.

II. Metamorfozele didacticii

1. Anii 1960 sau didactica instituționalizată

În contextul „Revoluției Liniștite” din Québec, în care a avut loc o mutație¹¹, o transformare a valorilor morale, a culturii și a educației, prim-ministrul de atunci, Jean Lesage, creează în 1961 Comisia Regală privind educația, cunoscută sub numele de comisia Parent, după numele președintelui acestet comisii, Mgr. Alphonse-Marie Parent, preot și profesor la Universitatea Laval. Scopul acestei anchete a fost de proporții: regândirea educației, democratizarea școlii, un învățământ de calitate pentru elevi, studenți și profesori¹².

---

⁶ Maurice Séguin (1918-1984), fost student al lui Lionel Groulx, a devenit istoric și profesor la Universitatea din Montréal, fondând, alături de Michel Brunet și de Guy Frégault, școala istorică de la Montréal, ce se baza pe teoria anexării : canadienii-francezi n-au putut să se dezvolte ca popor din cauza britanicilor care i-au cucerit în perioada 1759-1763 și care continuă să-i domine și astăzi, Canada nefiind altceva decât continuarea politică a ocupației britanice, care împiedică Québec-ul (fața modernă a Noii Franțe) să devină o țară cu drepturi depline.

⁷ Marcel Trudel (1917-2011), profesor de istorie și cercetător al istoriei Noii Franțe, a condus vreme îndelungată Școala de științe sociale a Universității Laval. Alături de Jean Hamelin și de Fernand Ouellet, Trudel combate argumentele istoricilor naționaliști, considerând că situația precară a canadienilor-francezi în fața canadienilor englezi este cauzată tocmai de naționalismul provincial și de controlul asupra populației exersat de reprezentanții religiei catolice.

⁸ Louis Daigneault. *L'Épopée canadienne. Manuel de 6e année*, Montréal, Les Frères des Écoles Chrétiennes, 1954, p. 7.

⁹ Louis-Philippe Audet, *op. cit.*, p. 44-46.

¹⁰ Rapport de la Commission royale d'enquête sur l'enseignement dans la province de Québec. Deuxième partie ou Tome II (1964), http://classiques.uqac.ca/contemporains/quebec_commission_parent/rapport_parent_3/rapport_parent_vol_3.pdf, accesat la 17 august 2016.

¹¹ Guy Rocher, *Le Québec en mutation*, Montréal, Les Éditions Hurtubise, 1973, p. 15-37.

¹² Maurice Tardif, *La condition enseignante au Québec du XIXe au XXIe siècle. Une histoire cousue de fils rouges: précarité, injustice et déclin de l'école publique*, Québec, Presses de l'Université Laval, 2013, p. 47-59.

Asistăm treptat la secularizarea școlii și la dispariția colegiilor clasice, adevărate lăcașuri de cultură, în care doar o elită (în special băieți de familii bogate) au beneficiat de cursuri de latină, de limba greacă, de poezie, de istoria antică și medievală etc. În schimb, asistăm la apariția grădinișelor, precum și a Colegiilor de învățământ general și profesional (GEGEP). Pregătirea cadrelor didactice, până atunci asigurată în școli normale, este acum integrată în educația oferită de universități. Noi structuri administrative asigură această tranziție: Ministerul Educației, Consiliul Învățământului Superior, consiliile școlare regionale etc.

Ca răspuns la această nouă valorizare a învățământului, în care se pune accent deosebit pe profesionalism și mai puțin pe „arta de a predă”, universitățile se grăbesc să creeze în perioada 1966-1970 facultățile de Științe ale educației. În aceste condiții în care didactica trebuia inventată¹³, Andre Lefebvre, de la Universitatea din Montréal, se impune cu o metodă de predare centrată pe elev, de o noutate absolută pentru moment, conform teoriei sale a elevului „istoric”, care este ghidat să examineze documente și să interpreteze aceste rămășițe ale trecutului. Lefebvre crează un grup de cercetare și de didactică a istoriei, care expune în *Cahiers (Caiete)*, începând cu 1968 noile practici ale predării istoriei, bazate pe metoda istorică. În acest context al unei didactici născute în mediul de practică ca o necesitate de a răspunde acestor transformări sociale și instituționale legate de educație, Pierre Savard a fondat în 1962 Societatea profesorilor de istorie din Quebec (SPHQ), având rolul de a compensa lipsa de pregătire didactică a profesorilor instruiți în facultățile de istorie.

De altfel, în capitolul dedicat predării istoriei, raportul Parent definește istoria referindu-se la gândirea critică: „Istoria nu trebuie să fie un instrument de convingere sau de propagandă, ci trebuie să dezvolte spiritul critic și să alimenteze meditația asupra prezentului”¹⁴. Este de asemenea precizat că istoria politică trebuie să fie la baza unui învățământ mai aprofundat, care include istoria economică, istoria artei, istoria claselor sociale, a mentalităților, a evoluției culturale etc. Din acest punct de vedere, raportul Parent propune o viziune asupra predării istoriei valabile până în ziua de azi.

Această viziune modernă asupra educației, promovată în raportul Parent, în care accentul este pus pe abilitățile intelectuale ale elevilor, necesită între altele o actualizare a programelor și a manualelor școlare, o „dezideologizare” benefică istoriei ca știință. Manualele de istorie și de franceză păreau să fie cele mai impregnate de valori religioase, așa cum se arată în raportul Comisiei regale de anchetă asupra bilingvismului și a biculturalismului privind educația (numit, de asemenea, Comisia Laurendeau-Dunton). Citim în acest raport că doctrina religioasă este asociată cu respectul față de autoritatea politică și, în cazul

---

¹³ Micheline Dumont, *Aux origines de la didactique de l'histoire au Québec. Considérations impressionnistes et politiques*, în Marc-André Éthier, Jean-François, Cardin, David Lefrançois (coord.), *Enseigner et apprendre l'histoire. Manuels, enseignants et élèves*, Québec, Presses de l'Université Laval, 2011, p. 13-36.

¹⁴ Comisia Parent, *op. cit.*, p. 179.

manualelor francofone, cu cultul strămoșilor, precum și cu rezistența la limba și la cultura engleză. Decalajul dintre naționalismul canadian și naționalismul quebecos, moștenit din secolul al XIX-lea, generează diferite proiecte politice, chiar opuse:

Manualele englezești [...] sunt în favoarea unui angajament deplin pentru națiune ca un întreg, mai degrabă decât un naționalism provincial; manualele școlare franceze [...] dau prioritate loialității provinciale față de loialitatea națională. Atunci când se vorbește de independența „națională”, se face referință la independența provincială; spre deosebire de manualele englezești, naționalismul lor nu este la scară canadiană, ci la scară provincială: Canada lor este întotdeauna cea a regimului francez¹⁵.

Într-o serie de patru capitole, istoricul și didacticianul Félix Bouvier¹⁶ retrasează pacursul și controversese legate de predarea istoriei naționale în Québec, începând cu raportul Parent. Acesta subliniază influența catolică asupra educației, afirmând că, deși colegiile clasice au dispărut în anii 1960, educația lor clasică, de natură umanistă, a fost impregnată cu o ideologie religioasă. Într-adevăr, elitele religioase, care au știut să încurajeze naționalismul canadian francez din anii 1930¹⁷ (Noël, 2011), au văzut în exagerarea neonaționalismului din anii 1960 o oportunitate de a răspândi această ideologie. Rezultă astfel un discurs care pare să unească ideea unei țări canadiene franceze cu cea a supremației religiei catolice:

În manualele franțuzești se vorbește mai degrabă de o misiune de a îndeplini, ceea ce este destul de diferit: a-și proiecta visul în viitor este faptul unui individ care-și exercită voința sa liberă, angajându-se; misiunea vine din afară, de la autoritatea publică, și se impune individului. Autorii manualelor vorbesc de altfel de această misiune în termeni religioși : *Gesto Dei per Francos*.

Dacă valorile religioase pot fi asociate cu un învățământ tradițional și cu o viziune a istoriei ce poate fi în urmă față de teoriile istorice ale vremii, patriotismul canadian francez este un act politic, promovat de istorici și profesori universitari, care se folosesc de caracterul științific al istoriei pentru a justifica anumite teze. De exemplu, istoricul Michel Brunet, reprezentând școala de la Montréal, invocă în textele sale specialiști universitari și politologi pentru a susține necesitatea suveranității¹⁸.

---

¹⁵ Marcel Trudel, Geneviève Jain, *L'histoire du Canada : enquête sur les manuels*, în Pierre-William Bélanger, Guy Rocher (coord.), *École et société au Québec – Éléments d'une sociologie de l'éducation - tome 1*, Montréal, Hurtubise, 1975, p. 114.

¹⁶ Félix Bouvier, istoric și didactician, este profesor la Universitul du Québec à Trois-Rivières. Face parte din Coaliția pentru Istorie, o grupare neonaționalistă care militază pentru predarea unei istorii politice, care să pună accentul pe consecințele nefaste ale dominației anglofone.

¹⁷ Mathieu Noël, M. (2011). *Lionel Groulx et le réseau indépendantiste des années 1930*, Montréal, VLB, 2011, p. 27-133.

¹⁸ Michel Brunet, *Revue d'histoire de l'Amérique française*, citat în Clement Cormier, *Éducation patriotique*, Ottawa, Éditions de l'Association canadienne des éducateurs de langue française, martie 1955, p. 13.

2. Anii 1970: în căutarea unei didactici adaptate contextului din Québec

Profesorii de istorie și cercetătorii din domeniul educației nu rămân indiferenți în fața ecourilor provenite de la cercetări din psihologie și psihologie educațională, în special a lucrărilor lui Jean Piaget, a cărui teorie a dezvoltării globale și treptate a copilului se potrivește cu dezvoltarea conceptului de timp istoric la elevi. Pe de altă parte, terminologia lui Bloom aduce informații semnificative privind obiectivele educaționale, în plus de a propune o ierarhie a obiectivelor cognitive, care merg dincolo de ceea ce se știa, adică obiective de cunoaștere și de înțelegere. Alți autori, cum ar fi Marc Bloch și Henri-Irénée Marrou, alimentează cercetările asupra metodei istorice și a analizei de documente¹⁹.

În același timp în care pe plan instituțional asistăm la uniformizarea programelor de istorie, atât pentru elevii catolici cât și pentru cei protestanți²⁰, Grupul de cercetare în didactica istoriei publică în *Caietele* lor analize privind finalitățile educative ale studiului istoriei și studii despre importanța predării istoriei naționale în școlile gimnaziale. Citim în acest volum că istoria ajută la o mai bună înțelegere a prezentului și asigură integrarea cu succes a individului în societate. Acest grup de lucru expune o metodologie foarte riguroasă pentru a îi face pe elevi să lucreze cu surse primare²¹, inclusiv de tipul celor scrise. Se recomandă începerea analizei printr-o serie de întrebări pregătite de profesor, pentru ca mai apoi elevii să analizeze ei înșiși documentul. O comparație sincronă, de documente care aparțin aceleiași epoci și tratând același subiect, urmată de una diacronică, precum și de comparații cu surse secundare²², completează acest demers istoric, asemănător cu ceea ce istoricii de azi numesc metoda istorică.

3. Anii 1980: învățământul bazat pe obiective

Anii 1980 au marcat un moment important în educație, prin introducerea unor obiective generale și specifice pentru fiecare materie. În istorie, o nouă programă publicată în 1982 ia locul programei-cadru din 1970. Aceasta a fost o oportunitate de a schimba, de asemenea, obiectivele programei din 1970 care fusese percepută ca o încercare de a difuza un naționalism canadian, inclusiv prin modul superficial în care au fost prezentate consecințele Cuceririi²³.

¹⁹ Micheline Dumont, *op. cit.*, p. 15. Predarea pe bază de obiective, introdusă în Québec anii 1980, a fost înlocuită în 2001, când s-a trecut la predarea pe bază de competențe disciplinare (capacități intelectuale ce trebuie dezvoltate în cadrul unei materii pe o perioadă îndelungată) și de competențe transversale (capacități intelectuale care sunt valabile în orice context de învățare, cum ar fi rezolvarea de probleme, exploatarea informației, colaborarea cu alți elevi etc.).

²⁰ Până în anul 1999, sistemul școlar din Québec a fost un învățământ confesional, controlat de Biserica Catolică și de Biserica Protestantă. De asemenea, înscrierea elevilor se făcea în primul rând în funcție de religie (existând școli catolice și școli protestante), iar în al doilea rând în funcție de limbă sau de gen (școli pentru fete și școli pentru băieți).

²¹ Sursele primare fac referință la documente de epocă și la artefacte.

²² Sursele secundare sunt constituite în general de manuale sau cărți de istorie.

²³ Félix Bouvier, *Les mutations accélérées se poursuivent: les années 1970-1983 au secondaire*, în Félix Bouvier, Michel Allard, Paul Aubin, Marie-Claude Larouche (coord.), *L'histoire nationale à l'école québécoise. Regards sur deux siècles d'enseignement*, Québec, Septentrion, 2012, p. 346-376.

Rezultat al unei munci asidue între profesori și istorici, noua programă, împărțită în șapte module, este bazată pe metoda istorică, în conformitate cu viziunea prezentată în raportul Parent. Cu toate acestea, constrângeri obiective, cum ar fi numărul insuficient de ore alocate predării sau examenul de sfârșit de parcurs²⁴, fac în așa fel încât profesorii nu reușesc să predea toată materia și neglijează abordarea tematică, care ar fi putut să contribuie la practicarea metodei istorice prin analiza surselor primare. Cu toate acestea, această programă a însemnat revenirea manualului ca instrument educațional principal. Noi modalități de a atrage interesul elevilor, cum ar fi utilizarea unui limbaj mai familiar, introducerea documentelor color, studiile de caz ce iau în considerare viața de zi cu zi a elevilor etc., precum și un discurs echilibrat asupra aspectelor controversate din istorie, dovedesc o însușire a ideilor didactice de către autorii de manuale.

4. Anii 1990: reforma privind formarea profesorilor

Analizând statutul cadrelor didactice din Quebec, Maurice Tardif²⁵ subliniază, printre altele, schimbările legate de formarea cadrelor didactice ce au fost făcute în timpul reformei realizate de către Ministerul Educației între 1992 și 1994. Este vorba de un program de studiu care trece de la trei la patru ani și la un mai mare număr de ore alocate stagiilor (700 de ore, în medie, în funcție de universitate), pentru o mai bună pregătire a cadrelor didactice, ce obțin la finalul studiilor autorizația de predare valabilă pe tot parcursul vieții lor active²⁶. Acest program de studiu este controlat de către facultățile de educație care oferă cele mai multe cursuri, cu excepția unor cursuri disciplinare pe care studenții le urmează în alte facultăți. Zece ani mai târziu, în 2001, această reformă va fi completată de către referențialul de 12 competențe profesionale, precum și de constituirea unei noi specializări, cea de învățător și de profesor de învățământ secundar²⁷.

În contextul acestei reforme cuprinzătoare, Ministerul Educației din Quebec organizează în 1995 o consultare publică cu privire la predarea istoriei, urmată de raportul «Se souvenir et devenir» [A-și aminti și a deveni] (1996), cunoscut sub

²⁴ Examen național la sfârșit de învățământ secundar, echivalent al probelor de bacalaureat.

²⁵ Maurice Tardif este profesor la Universitatea din Montréal, după ce a profesat timp îndelungat la Universitatea Laval din Québec. Specialist în istoria ideilor educative, el a fondat în 1999 Centrul de cercetare interuniversitară asupra formării și profesiei de profesor (CRIFPE), care organizează în fiecare an la Montréal în luna mai un colocoliu internațional pe teme educative (<http://www.crifpe.ca/>) și care acceptă articole în limba franceză în revista sa *Formation et profession* (<http://formation-profession.org/>).

²⁶ Maurice Tardif, *op. cit.*, p. 127-203. De remarcat este faptul că dreptul de a profesa nu poate fi retras, spre deosebire de profesorii suplinitori din România, care pierd acest drept dacă nu profesază timp de 5 ani.

²⁷ În provincia Québec, învățământul preuniversitar durează 13 ani și este compus din 6 ani de învățământ primar, 5 ani de învățământ secundar (gimnazial) precum și de doi ani de CEGEP (echivalentul ultimilor doi ani de liceu).

numele de raportul Lacoursière²⁸, după numele istoricului care a condus grupul de lucru privind predarea istoriei. Este de menționat că regăsim în acest moment un context similar celui din anii 1980 în ceea ce privește accentuarea naționalismului și organizarea unui al doilea referendum privind independența în Québec (1995). Coincidență sau nu, raportul deplasează privirea din trecut spre prezent, pentru a prefigura viitorul. Metoda istorică, definită ca procedură pentru a aborda o problemă, este descrisă pe larg, subliniind rolul său în educație, adică construirea de noi cunoștințe. Este de reținut că cele două funcții ale istoriei – de a dezvolta abilități intelectuale și de a construi o identitate națională – sunt prezentate în perfect echilibru, fără a se opune, așa cum va fi cazul în anii următori.

5. Anii 2000 sau noul teritoriu al didacticii: competențe, concepte, gândire istorică

Curențele cognitivism²⁹, constructivism³⁰, precum și socioconstructivismul³¹ au inspirat reformele educaționale majore ale anilor 2000, în special în timpul

²⁸ Rapport du Groupe de travail sur l'enseignement de l'histoire, *Se souvenir et devenir*, Québec, Ministère de l'Éducation, 1996, 70 p. Jacques Lacoursière este un istoric, autor al colecției *Istoria populară a Québec-ului* și al revistei Boréal Express, care prezenta momente istorice sub formă de articole de gazetă reconstituite.

²⁹ Cognitivismul este un curent educațional apărut în anii 1960 care se ocupă cu studiul funcționării inteligenței, al originii cunoștințelor noastre și a strategiilor utilizate pentru a asimila, reține și reutiliza cunoștințele. El se inspiră în principal de la modelul de funcționare al calculatorului pentru a explica cum memoria adună, tratează și înmagazinează noi informații și cum activează, după aceea, aceste informații. Principii generale: 1. Existența unei structuri cognitive: noțiunea de cunoștințe anterioare; 2. Procesele cognitive fac apel la diversele forme ale memoriei: memorie pe termen scurt și pe termen lung; 3. Se presupune că la nivelul structurii cognitive se produce o ierarhie a cunoștințelor: învățarea se face așadar de manieră structurată.

³⁰ Constructivismul este un curent educațional fondat pe ideea potrivit căreia cunoștințele sunt construite de către cel ce învață, pe baza unei activități mentale. Elevii sunt considerați niște subiecți activi care caută un sens, niște semnificații. Constructivismul este bazat pe ipoteza că, chibzuid asupra experiențelor noastre, construim propria noastră viziune asupra lumii în care trăim. Fiecare dintre noi produce propriile lui reguli și moduri de gândire, pe care le utilizăm pentru a conferi un sens experiențelor noastre. Învățarea este deci o continuă adaptare la lumea în care trăim, prin asimilarea de noi cunoștințe și acomodarea lor cu ceea ce știam deja. Construcțiile de sens sau explicațiile pe care ni le dăm pot fi la început greșite (ca în cazul teoriilor naive ale copiilor), dar pe parcurs vor deveni din ce în ce mai complexe, nuanțate și realiste. Reprezentantul cel mai de seamă al acestui curent a fost biologul și psihologul elvețian Jean Piaget (1896-1980).

³¹ Socioconstructivismul presupune, la fel ca și constructivismul, că diferitele cunoștințe nu sunt numai dobândite, ci și construite. Ceea ce le distinge este că această construcție se face la nivel colectiv, nu individual. Psihologul rus Lev Vigotski este la originea acestui curent, fiind primul care a evidențiat importanța interacțiunilor sociale în dezvoltarea cunoștințelor la copii. Astfel, deși personală, cunoașterea se efectuează într-un cadru social, prin dialogul cu ceilalți. Dealtfel, pentru acest autor, limbajul este motorul cunoașterii, singur capabil să realizeze medierea culturală necesară cunoașterii. Un concept central pentru acest curent educativ este cel al zonei proximei dezvoltări (ZPD), enunțat de Vigotski. El exprimă diferența între ceea ce un copil poate învăța singur și ceea ce poate învăța dacă este ajutat sau îndrumat. Zona proximei dezvoltări este așadar o distanță între nivelul de dezvoltare actual, determinat de capacitățile copilului de a rezolva singur o problemă și nivelul de dezvoltare potențial, determinat de gradul de rezolvare al problemei de către același copil.

rescrierii *Programei școlare din Québec*, la nivel de învățământ primar, prin care s-a introdus abordarea competențelor în fiecare dintre disciplinele școlare. În plus față de abilitățile disciplinare, noi competențe transversale, la toate nivelurile, au rolul de a asigura transferul de cunoștințe și de a dezvolta competențe pentru a rezolva diferite probleme. Cu toate că educația pentru cetățenie își are rădăcinile în raportul Parent (ce pare a fi înlocuit valorile catolice prin promovarea valorilor democratice și civice), acest tip de educație devine explicit în cadrul programei din 2001. Începând cu anul 2006, la nivel secundar, educația pentru cetățenie este asociată cu învățământul geografiei și al istoriei, în special prin competența numărul 3, „Construirea conștiinței cetățenești cu ajutorul istoriei”. Astfel, în cadrul universului social (disciplină ce include istoria, geografia și educația pentru cetățenie), elevii sunt ghidați spre a-și construi o reprezentare a spațiului, a timpului și a societății în care trăiesc, apoi, în ciclurile 2 și 3 ale învățământului primar studiază istoria Québec-ului, punând accent pe schimbările și continuitățile între diferitele epoci și contexte politice, pe care le compară apoi cu realități din alte țări, spre o mai bună înțelegere a fenomenului diversității. Potrivit acestei programe școlare, elevii vor fi capabili să dezvolte gândirea critică și să devină cetățeni angajați din punct de vedere social. Educația cetățenească devine un scop în predarea istoriei, pentru a înțelege mai bine problemele din prezent și a participa la viața socială.

6. Anii 2010: dezbaterea privind predarea istoriei

În luna aprilie 2006, prezentarea în presa din Québec a lungi extrase din noua programă școlară a provocat reacții puternice în rândul profesorilor de istorie. Această programă a fost acuzată de încercarea de a denaționaliza istoria, printr-o cenzură impusă în jurul momentelor tensionate dintre francofoni și anglofoni, în special în jurul consecințelor Cuceririi. Această critică de natură ideologică a fost asociată nemulțumirii profesorilor cu privire la dificultatea evaluării competențelor, precum și a repetării materiei, abordate cronologic și tematic în doi ani consecutivi³². Discursurile se polarizează, se creează opoziții și rivalități. Astfel, în 2013, în contextul în care a venit la putere *le Parti Québécois* [Partidul din Québec], Ministerul Educației a stabilit un comitet pentru a efectua o consultație publică, condusă de sociologul Jacques Beauchemin³³ și de istoricul Nadia Fahmy-Eid³⁴.

---

atunci când este ajutat de un adult sau de copii mai avansați. Potrivit acestei viziuni, pentru a favoriza învățarea este necesară încurajarea lucrului în echipă și supravegheat, în care fiecare participant explică demersul făcut permițându-i astfel copilului să construiască noi cunoștințe.

³² Jean-François Cardin, Erick Falardeau, Sylvie Bidjang, « *Tout ça, pour ça...* » *Le point de vue des enseignants du primaire et du secondaire sur la réforme des programmes au Québec*, în *Formation et profession*, 1(1), 2013, p. 13-31.

³³ Jacques Beauchemin este un sociolog quebecos, profesor la Universitatea din Québec la Montréal. Autor cu vederi naționaliste, el a publicat mai multe cărți în care trage un semnal de alarmă cu privire la absența coeziunii sociale în Québec: *Societatea identităților, Cetatea identitară, Prea multă istorie: conștiința negativă a suveraniștilor quebecoși* [trad. noastră].

Acest comitet a produs un document inițial care orienta deja dezbateră propunând cadrul național ca bază de predare a istoriei. Analizând 17 memoriile depuse pe parcursul consultărilor, am distins două viziuni de predare a istoriei care reflectă, credem noi³⁵, două tipuri de cadru didactic: profesorul-istoric, care are datoria de a transmite istoria națională și profesorul-didactician, care urmărește să dezvolte raționamentul elevilor săi.

În martie 2014, comitetul Beauchemin Fahmy-Eid întocmește raportul *Pentru o reformă a istoriei și a educației cetățenești*, document ce stă la baza noii programe de istorie. Această programă, intitulată *Istoria Québec-ului și a Canadei*, a cărei punere în aplicare este amânată pentru anul 2017-2018, ca urmare a criticilor din partea comunităților autohtone și anglofone, comportă două competențe disciplinare „Caracterizează o perioadă a istoriei Québec-ului și a Canadei” și „Interpretează o realitate socială”. Examinând cu atenție noua programă în versiunea sa provizorie făcută publică în 2014, am constatat că „programa, construită în jurul unei narațiuni prezentate cronologic, pare să se rupă de actuala pedagogie socio-constructivistă și să revină la învățământul tradițional”³⁶.

Suntem de părere că noul curriculum de istorie pentru al treilea și al patrulea an de învățământ secundar va reflecta în mod inevitabil raportul de forțe dintre istorici și didacticieni, reprezentanți ai două viziuni diferite asupra istoriei. În această dezbateră, cetățenia și națiunea reprezintă concepte care par contradictorii, unul încurajând elevii să se integreze și să se dezvolte ca indivizi, celălalt adresându-li-se ca membri ai unei comunități politice³⁷.

III. Didactica, astăzi: noi întrebări care ghidează cercetarea

Este foarte dificil, dacă nu imposibil, să facem o sinteză echilibrată a tuturor cercetărilor din didactica istoriei, mai ales în sensul său cel mai larg, care este predarea științelor sociale (umaniste). Ele sunt numeroase în Québec, iar acest lucru atestă despre starea de sănătate a acestei discipline, care urmărește să ofere răspunsuri la probleme sociale. Astăzi, predarea științelor umaniste a ajuns la maturitate; ea are propriile sale reguli, propriile protocoale de cercetare, propriul său limbaj. Preferăm astfel să ne pronunțăm asupra problematicilor și asupra

---

³⁴ Nadia Fahmy-Eid a fost profesoară la Universitatea din Québec la Montréal. Specialistă în studii feministe, ea a scris mai multe articole despre profesiile ocupate de femei, în special în educație și în domeniul medical.

³⁵ Catinca Adriana Stan, Marc-André Éthier, David Lefrançois, *Les programmes et les enjeux de l'histoire nationale : quel type de citoyen souhaitons-nous former?* în Pagès Joan, Antoni Santisteban (coord.), *Una miranda al pasado y un proyecto de futuro: Investigación e innovación en didáctica de las ciencias sociales*, Barcelone, AUPDCS, 2014, p. 167-174.

³⁶ Catinca Adriana Stan, *Analyse du programme d'histoire du Québec au 2e cycle du secondaire : le rôle de la consultation publique et les changements par rapport au programme actuel*, în *Enseñanza de las Ciencias Sociales(14)* 1, 2015, p. 118.

³⁷ Catinca Adriana Stan, *L'histoire nationale telle qu'elle est enseignée dans nos écoles. Débats et propositions*, Québec, Presses de l'Université Laval, 2015, p. 2.

obiectelor de cercetare, asupra temelor care rețin atenția comunității de didacticieni din Québec. Ne propunem astfel să facem o clasificare a acestor cercetări în funcție de: 1) contribuția lor socială în a construi o cultură comună; 2) a permite cetățenilor să se dezvolte intelectual și 3) a contribui la formarea cadrelor didactice.

În prima categorie se încadrează cercetările care iau în considerare patrimoniul, depozitar al valorilor moștenite din trecut. Asociat adesea cu o parte de istorie locală sau de istorie a grupurilor sociale³⁸, acest tip de cercetare permite adoptarea unui punct de vedere social și cultural, în conformitate cu realitățile și mentalitatea timpului. Vizitele la muzee, teritoriu al națiunii prin excelență, pot de asemenea să contribuie la conștientizarea culturii în esența ei unificatoare. Din ce în ce mai multe cercetări sunt realizate asupra colecțiilor muzeale și a vizitelor pedagogice virtuale sau care implică utilizarea TIC. Alte cercetări se concentrează pe căutarea sensului între discursuri narrative concurente³⁹ sau privind predarea unor subiecte dificile și controversate, cum este cazul Shoah-ului. Acestea contribuie la formarea unei conștiințe istorice, care ia în considerare pluralitatea trecutului. Cercetările cu privire la vizibilitatea grupurilor marginalizate din punct de vedere istoric, cum ar fi femeile⁴⁰, autohtonii⁴¹, imigranții etc., oglindesc tensiunile și raportul de forțe care au format societatea Québec-ului așa cum o cunoaștem noi astăzi.

A doua categorie de cercetare, aceea a educației pentru cetățenie, necesită o privire de ansamblu asupra finalităților de predare a științelor sociale. Cum să pregătim elevii să se dezvolte în acest secol al XXI-lea, spre a deveni nu numai cetățeni ai planetei, dar și cetățeni al timpului, care pot crea o lume mai bună, care învață să învețe și să se adapteze la schimbări din ce în ce mai rapide, ce prefigurează deja viitorul? Deși nu există nicio disciplină omoloagă în universități, educația pentru cetățenie poate fi asociată cu practica istoriei și a geografiei în sensul dezvoltării unui mod de gândire critic.

---

³⁸ Stéphanie Demers, David Lefrançois, Marc-André Éthier, *Conceptualiser l'histoire ouvrière au primaire : expérience d'apprentissage de l'histoire locale*, în Marie-Claude Larouche, Anderson Araujo-Oliviera (coord.), *Les sciences humaines à l'école primaire québécoise. Regards sur un domaine d'intervention et de recherche*, Québec, Canada, Presses de l'Université du Québec, 2014, p. 49-82. Stéphanie Demers și David Lefrançois sunt profesori la Universitatea din Quebec la Outaouais. Ei au fost studenții lui Marc-André Éthier, profesor de didactică la Universitatea din Montréal. Având vederi cumunist-marxiste, ei se opun istoricilor naționaliști ce fac parte din Coaliția pentru istorie.

³⁹ Paul Zanazanian, (2010). *Historical consciousness and ethnicity: How signifying the past influences the fluctuations in ethnic boundary maintenance*, în *Ethnic Studies Review*, 33(2), 2010, p. 27-35. Paul Zanazanian, profesor de didactică de origine armeană, este specialist în istoria anglo-quebecoșilor, el predând la Universitatea McGill, universitate de limba engleză situată în Montréal.

⁴⁰ Marie-Hélène Brunet, *L'étude des rapports sociaux de sexe ne peut se faire sans problématisation*, în Catinca Adriana Stan (coord.), *L'histoire nationale telle qu'elle est enseignée dans nos écoles. Débats et propositions*, Québec, Presses de l'Université Laval, 2015, p. 37-43.

⁴¹ Catinca Adriana Stan, (2015). *De peuple sauvage à peuple fondateur : l'image des Amérindiens et des Daces dans les manuels scolaires du Québec et de la Roumanie*, în *Acta iassyensia comparationis*, (15) 1, 2015, p. 234-246.

În mare măsură inspirată de cele șase concepte ale gândirii istorice propuse de Peter Seixas⁴² și de cele patru criterii euristice enunțate de Sam Wineburg, asociată adesea cu teoria agentivității a lui Keith C. Barton⁴³, educația pentru cetățenie provine dintr-o practică deliberativă în care elevii învață să adune informații și apoi să dezbată și să găsească soluții. Clasificarea făcută de Westheimer și Kahne⁴⁴ în ceea ce privește tipurile de cetățean dorit în societățile democratice i-a condus pe unii cercetători⁴⁵ să se concentreze asupra cetățeanului orientat către justiția socială, care caută să înțeleagă cauzele profunde, de multe ori politice și structurale, ale nedreptăților sociale. Educația pentru cetățenie are ca scop formarea cetățenilor cu o gândire critică, capabili să observe diferite cauze sociale ale fenomenelor culturale, economice, sociale și politice. Alte cercetări s-au concentrat pe ceea ce cred viitorii profesori cu privire la importanța educației pentru cetățenie într-un context democratic.

Formarea cadrelor didactice este a treia categorie de cercetări legate de învățământul științelor sociale. Într-adevăr, cercetătorii specializați în didactica istoriei, a geografiei și a educației cetățenești participă la cursuri de formare a cadrelor didactice oferite de către Facultățile de științe ale educației. Prin cercetările lor, ei alimentează bazele teoretice ale studenților.

---

⁴² Peter Seixas este profesor la University of British Columbia (Vancouver, Canada), unde a fondat Centrul de studii a conștiinței istorice (<http://www.cshc.ubc.ca/>). Unul dintre cei mai mari specialiști în gândire istorică, el a condus cercetări în care a măsurat gradul de gândire al elevilor în legătură cu următoarele operații mentale: stabilirea cronologiei, atribuirea unei semnificații istorice, stabilirea cauzelor și a consecințelor unui eveniment istoric. De exemplu, pentru cronologie a demonstrat că elevii de 9-11 ani sunt capabili să dateze corect o serie de fotografii, cu condiția să înceapă prin a identifica fotografia cea mai recentă. Cele șase concepte identificate de Seixas sunt: evidența, semnificația istorică, continuitățile și schimbările, cauzele și consecințele, perspectiva istorică și dimensiunea morală. Pentru cartea lui a se vedea trimiterea no. 48.

⁴³ Keith C. Barton este un cercetător american, profesor la Indiana University. El este autorul teoriei agentivității (*agency* în engleză), prin care se explică faptul că dacă un elev constată că istoria a fost făcută de mari personalități, în timp ce poporul (grupurile sociale guvernate) a suportat pasiv schimbările produse, atunci el va crede că nici el nu are nicio putere în a schimba ceva în prezent. Dimpotrivă, dacă un elev vede că oameni ca și el, fără putere politică, au putut schimba ceva, în ceea ce privește legile, condițiile de muncă etc., atunci va crede că și el, prin mijlocele pe care le are la dispoziție (dreptul de vot, dreptul la grevă) poate să constituie un agent de schimbare. Altfel spus, viziunea unui elev asupra istoriei influențează viziunea sa asupra viitorului.

⁴⁴ Joel Westheimer, Joseph Kahne, *What kind of citizen? The politics of educating for democracy*, în *American Educational Research Journal*, 41(2), 2004, p. 237-269. Westheimer și Kahne au analizat programele școlare din majoritatea Statelor Unite și au conchis că societățile democratice își propun să formeze trei tipuri de cetățean: 1) cetățeanul personal responsabil, care plătește taxele, reciclează, respectă legile, contribuie la păstrarea lucrurilor așa cum sunt; 2) cetățeanul implicat social, care cunoaște instituțiile statului și care lucrează cu ele, implicându-se ca benevol pentru cauze sociale, cum ar fi sărăcia, analfabetismul, donarea de sânge sau colectarea de fonduri etc.; 3) cetățeanul orientat către justiția socială, care caută să înțeleagă și să combată problemele sociale la rădăcină, căutând soluții în fața diferențelor sociale, mergând până la a dezbate și chiar a schimba sistemul existent, dacă acesta din urmă se dovedește a fi cauza in Justițiilor.

⁴⁵ Stéphanie Demers, David Lefrançois, Marc-André Éthier, *op. cit.* p. 49-82.

Predarea științelor sociale este, probabil, terenul cel mai fertil legat de didactica istoriei. Cum predăm, care sunt activitățile sunt cele mai relevante, în funcție de subiectul abordat, de grupul de elevi etc., cum utilizăm manualul școlar, ce alte resurse documentare pot fi folosite de profesori? Cum să ținem cont de elevi, de experiențele lor de viață și de întrebările pe care și le pun, cum să-i motivăm, cum să-i obișnuim cu această lume virtuală, care recrează trecutul pe calculator? Cum să-i inițiem în practica istoriei, ajutându-i să facă o mai bună analiză a documentelor sau a altor tipuri de surse primare, cum să-i ghidăm, astfel încât să dezvolte un raport rațional față de cunoștințele științifice, care să se reflecte în rigoarea cu care analizează probele istorice spre a înțelege realitățile unei epoci, ținând cont în același timp de faptul că disciplinele noastre sunt social construite și că este mai bine ca elevii să facă distincția între o pluralitate de puncte de vedere ale personajelor din trecut, mai degrabă decât să caute „adevărul istoric”? Cum să dezvolte noțiunea de timp, cum să dezvolte lectura în științe sociale⁴⁶, de exemplu? Acestea sunt întrebări fundamentale, la care didacticienii științelor sociale caută să răspundă iar și iar, având în vedere că aceste răspunsuri variază semnificativ de la un elev sau un grup la altul, de la o școală la alta, de la un conținut istoric la altul etc. De exemplu, analiza programelor școlare și cea a manualelor sunt completate cu alte cercetări, care se concentrează pe utilizarea acestor resurse de către cadrele didactice, în special în vederea dezvoltării gândirii istorice. Alți cercetători subliniază interesul de a utiliza materiale pedagogice variate, în special a benzilor desenate, a jocurilor video, a hărților vechi etc.

Este dificilă măsurarea impactului acestor cercetări în ceea ce privește rezultatele învățării sau accelerarea procesului de învățare. Observăm însă o preocupare pentru dezvoltarea abilităților intelectuale ale elevilor, inclusiv gândirea istorică, bazată pe cele șase concepte de analiză a surselor primare: evidența, semnificația istorică, continuitățile și schimbările, cauzele și consecințele, perspectiva istorică și dimensiunea morală⁴⁷. Mai mult decât atât, această preocupare pentru îmbunătățirea învățării a generat mai multe cercetări asupra lecturii în științele sociale și a studiului surselor istorice, de natură scrisă, iconografice sau constituite din artefacte.

Printre preocupările didacticii regăsim, de asemenea, integrarea TIC în predarea istoriei, producția de materiale didactice, precum și cercetări cu privire la pregătirea cadrelor didactice, cum ar fi planificarea pe termen lung în predarea științelor sociale. Toate aceste materiale, aceste reflecții și rezultate de cercetare didactică sunt, de asemenea, evaluate în timpul cercetărilor empirice, ce consistă în studii realizate în sala de clasă, într-un fel de continuum de auto-corectare a

---

⁴⁶ Virginie Martel, *Lire et interpréter des sources écrites*, în Marc-André Éthier, David Lefrançois, Stéphanie Demers (coord.), *Faire aimer et apprendre l'histoire et la géographie au primaire et au secondaire*, Montréal, Multimondes, 2014, p. 163-186.

⁴⁷ Peter Seixas, Tom Morton, *The Big Six. Historical Thinking Concepts*, Toronto, Nelson Education, 2013, p. 10-170.

didacticii însăși, ce țin cont de rezultatele practice pentru a modifica teoriile și strategiile de învățământ propuse.

O categorie aparte de cercetări ne atrage atenția, atât prin apropierea obiectului de cercetare cu care se confruntă cercetătorul, cât și prin numărul lor în creștere: este vorba de cercetările care se interesează de ideile și percepțiile viitorilor profesori. Astfel, se observă că viitorii profesori sunt preocupați de subiecte considerate fundamentale pentru viitoarea lor profesie: educația pentru democrație, problema națională și conștiința istorică, concepții despre obiectivele predării istoriei și concepțiile disciplinare de predare și de învățare, modele legate de utilizarea resurselor educaționale „tradiționale”, dar și de utilizare a noi resurse, cum ar fi muzeele⁴⁸, jocurile video etc. Noi credem că acest tip de cercetare care examinează convingerile viitorilor profesori poate crește calitatea studiilor în facultățile de educație, în special în cazul cursurilor de predare a științelor umaniste. În acest sens, aceste cercetări pot să devină un ghid valoros pentru a consolida bazele epistemologice ale studenților.

Trebuie remarcat faptul că cercetările întreprinse în didactica științelor sociale practicate în Québec nu sunt izolate. Prin comparații ale aceleiași problematici sau prin construirea unui obiect comun, cercetarea din Québec se deschide realităților canadiene, europene și globale.

Ceea ce unește aceste cercetări din domeniul predării istoriei, a geografiei și a educației pentru cetățenie, în afară de dorința de a îmbunătăți formarea profesorilor și de a oferi o mai bună instruire a elevilor, este apropierea de istorie și de geografie ca științe și împrumuturile epistemologice care se realizează. Este vorba despre concepte proprii istoricilor și geografilor, cum ar fi prezentismul⁴⁹, relevanța istorică, frontiera, teritoriul, etc., precum și de instrumente și metode de investigare: artefacte, instrumente de geo localizare, metoda de analiză a probelor (metoda istorică), interpretarea hărților, etc.

IV. Dificultățile și perspectivele didacticii în secolul al XXI-lea

Așa cum am văzut, predarea istoriei în Quebec ia naștere în anii 1960, moștenind o lungă tradiție. Această învățătură nu a fost niciodată neutră, obiectivă, lipsită de orice intenție ideologică. Patriotismul și catolicismul au mers mai

---

⁴⁸ Anik Meunier, Charlene Bélanger, *Représentations de futurs enseignants sur l'enseignement-apprentissage de l'univers social au primaire et l'utilisation du musée d'histoire comme source didactique*, în Marie-Claude Larouche, Anderson Araújo-Oliveira (coord.), *Les sciences humaines à l'école primaire québécoise. Regards croisés sur un domaine de recherche et d'intervention*, Québec, Presses de l'Université du Québec, 2014, p. 149-173.

⁴⁹ Ne referim la acest concept așa cum a fost explicat de istoricul francez François Hartog, în cartea sa *Régimes d'historicité. Présentisme et expérience du temps* (Paris, Seuil, 2003) [Registre de istoricitate : prezentismul și experiența timpului]. Este vorba de modul în care o societate acordă o importanță mai mare sau mai mică trecutului, prezentului sau viitorului. Ipoteza acestui istoric este că societatea tradițională se baza pe o anumită ordine a timpului, în care trecutul și viitorul aveau o mai mare valoare decât prezentul, pe când societatea modernă acordă o mai mare importanță prezentului și instantaneității.

degrabă mână în mână pentru a crea un proiect politic. Funcția identitară a istoriei a fost întotdeauna cunoscută și evaluată în diferitele rapoarte și programe de istorie, chiar dacă acea identitate părea să încline, ca și contextul politic, între naționalismul canadian și cel quebecos. În cercetarea lor și în pozițiile lor, anumiți didacticieni s-au pronunțat asupra funcției istoriei și au combătut cu argumente epistemologice excesele conștiinței istorice. Dezbateră cu privire la predarea istoriei, polarizată atât între istoricii care se identifică cu școala de la Montréal sau cu școala de la Laval, i-a dezbinaț însă și pe didacticieni. Noi credem că dezbateră care durează de zece ani ar trebui să ia o cale mai împăciuitoare și să se renunțe la acele idei care opun în mod artificial cunoștințe și competențe, cetățenie și națiune, metoda istorică și valori etc.

În ceea ce privește cercetarea, didactica științelor umaniste a știut să legitimizeze rolul său social, oferind câteva răspunsuri la întrebările formulate de societatea din Québec. Cu toate acestea, din ce în ce mai multe probleme sociale controversate necesită o abordare interdisciplinară și echipe de cercetare în cadrul cărora vom găsi specialiști cu experiență în alte domenii decât cel de didactică. În același timp, asistăm la crearea unor noi domenii de cercetare, cum ar fi educația pentru justiția socială sau dezvoltarea durabilă, cazuri în care se solicită expertiza didacticienilor.

La începutul secolului al XXI-lea, când școala ca instituție încearcă să se adapteze la democratizarea informației, activitatea didacticienilor va fi din ce în ce mai importantă, în special în ceea ce privește educația cetățenească, prin necesitatea de a instrui profesori și elevi într-o perspectivă culturală deschisă, capabili să predea și să învețe în clase ce se caracterizează printr-o diversitate culturală.